

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.66>

Світлана ІВАНЧИКОВА

dr, Брестський державний університет імені О.С. Пушкіна

e-mail: ivanchykovasvitlana@gmail.com

Особливості становлення системи фізкультурно-оздоровчої діяльності у вищих навчальних закладах України (20-ті рр. ХХ ст.)

Ключові слова: вища школа, гігієнізація, мілітаризація, система, становлення, фізичне виховання, фізична культура, фізкультурно-оздоровча діяльність.

У сучасних умовах розбудови демократичної української держави загострилася потреба в глибоких наукових дослідженнях з вітчизняної історії, яка критично переосмислюючи минуле, здобуває уроки для сьогодення¹. Тільки так можна уникнути культурного зриву, передбачити перспективу і не втратити ритму на шляху побудови незалежної європейської держави. Так, потяг українського народу до національної самоідентифікації, до знань про власну історію й культуру вимагає поглибленого вивчення та аналізу проблем освіти радянської доби, особливо в початковий період її становлення, бо саме освіта визначає рівень культури народу та ступінь його свідомості. Сказане повною мірою відноситься й до історії становлення системи фізкультурно-оздоровчої діяльності в українській вищій школі. Адже сьогодні проблема здоров'я нації набула реального змісту, а зневага до фізичного вдосконалення студентства, яке є не тільки джерелом поповнення кваліфікованих кадрів, але й саме складає численну та важливу соціальну групу, не може не викликати занепокоєння. Тому важливо окреслити тему становлення системи фізкультурно-оздоровчої діяльності у вищих навчальних закладах України періоду 20-х рр. ХХ ст., оскільки саме в цьому

¹ Л. Ваховський, *Наратив у історико-педагогічному дослідженні: методологічний аналіз*, „Шлях освіти” 2007, № 1, с. 43.

десятиріччі закладалися підвалини нині діючої системи фізичного виховання української вищої школи. Тоді ж відбулося запровадження належного державного органу управління – Вищої ради фізичної культури, що звернуло додаткову увагу до питань актуалізації фізкультурно-оздоровчої діяльності студентства.

Є цілком на часі збільшення кількості наукових досліджень методологічної, психологічної й суто педагогічної спрямованості. Втім історико-педагогічні роботи за досліджуваною проблематикою ілюструють тенденції становлення й розвитку переважно фізичного виховання та олімпійського руху в Україні за радянських часів, серед яких за значущістю виділімо дослідження О. Півень „Розвиток фізичного виховання молоді в Україні (1917–1930 рр.)” (2004), С. Нікітенко „Розвиток фізкультури та спорту на Херсонщині” (2010) та Ю. Тимошенко „Історичні умови та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання в радянській Україні в 20–40 рр. ХХ ст” (2014). Особливості розвитку української вищої школи в досліджуваній період отримали відображення в роботі М. Мірошніченко „Вища школа радянської України” (1920–1928 рр.) (1993). Як виняток, виокремимо дослідження Т. Шепеленко „Фізичне виховання студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України” (1917–1941 рр.) (2001 р.), в якому авторка частково торкається досліджуваного нами питання. Таким чином, нині немає комплексного спеціального дослідження історичних умов становлення й розвитку системи фізкультурно-оздоровчої діяльності українського студентства у шуканий період, що актуалізує тематику наукової розвідки.

Сьогодні чинний Закон України „Про фізичну культуру і спорт” визначає фізкультурно-оздоровчу діяльність як заходи, що здійснюються суб’єктами сфери фізичної культури і спорту для розвитку фізичної культури², яка, в свою чергу, спрямована на забезпечення рухової активності людини з метою її гармонійного, передусім фізичного розвитку та ведення здорового способу життя. Сучасне розв’язання проблем фізкультурно-оздоровчої діяльності українського студентства здійснюється шляхом реформування системи вищої освіти та спирається на концептуальні засади законів України „Про фізичну культуру і спорт”, „Про освіту”, Указ Президента України „Про державну підтримку розвитку фізичної культури і спорту в Україні”. Серед урядових документів з розробки методологічних основ фізичного виховання як обов’язкової дисципліни в українських університетах, слід назвати „Державні вимоги до навчальних програм з фізичного виховання в системі вищої освіти”, цільову комплексну програму „Фізична культура – здоров’я нації” та Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту.

² Закон України № 3808-ХІІ від 24.12.1993 р. Про фізичну культуру і спорт, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> [date of access: 24.08.2018].

Проводячи паралель із сучасністю, в нашій статті особливості становлення системи фізкультурно-оздоровчої діяльності у вищих навчальних закладах України в 20-ті рр. ХХ ст. розглядаються через призму тогочасних основоположних документів щодо здійснення та реалізації фізкультурно-оздоровчої діяльності українського студентства, її організаторів, учасників, а також педагогічні причини, принципи й досвід реалізації в українській вищій школі. Задля вирішення завдань дослідження використовувався науковий джерелознавчий аналіз та синтез літературних джерел, що забезпечило можливість одержати сукупність науково перевірених історичних подій і фактів з проблеми дослідження.

Матеріали здійсненої наукової роботи дозволили відзначити, що впровадження фізкультурно-оздоровчої діяльності в побут радянської молоді було предметом вивчення тодішніх науковців, педагогів, фізіологів, гігієністів і громадських діячів. Так, теоретичні основи фізичного виховання названої групи населення, що закладено у досліджуваному десятиріччі, розроблялися в наукових роботах Г. Безака³, В. Бляха⁴, В. Горіневського⁵, Г. Демені⁶, Г. Дюперрона⁷, А. Зікмунда⁸, В. Пальчицького⁹. Тогочасні вищі навчальні заклади України також накопичили значний практичний досвід, що потребує детального вивчення.

Наукові розвідки історико-педагогічних джерел вказують на той факт, що значну роль у визначенні системи фізкультурно-оздоровчої діяльності, що як така тільки-но починала зароджуватися, її мети і завдань, відігравав декрет Всеросійського центрального виконавчого комітету Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки 1918 р. „Про обов’язкове навчання військовій справі” (Всеобуч), що був чинним й на території Радянської України. Основні функції Всеобучу було зосереджено на об’єднанні військової підготовки й загального фізичного виховання з метою охоплення широких мас молоді та залучення місцевих рад, комсомолу і профспілок до безпосередньої організації цього процесу. Слід підкреслити, що під контролем Всеобучу знаходилися майже всі спортивні організації. Згодом, в 1920 р., у відповідності до декрету, було створено Вищу раду фізичної культури (ВРФК), яку очолив М. Підвойський. Ця дорадча структура отримала вельми нелегке завдання – за умов будівництва молодої держави створити цілковито новий організаційний орган фізкультурного руху,

³ Г. Безак, А. Мордвин, В. Соколовский, *Руководство по физическому воспитанию: пособие для преподавателей спорта*, Петроград 1923, с. 116.

⁴ В. Блях, *Физкультура рабочей молодежи*, Харьков 1926, с. 118.

⁵ В. Гориневский, *Физическая культура и здоровье*, Москва 1925, с. 128.

⁶ Г. Демені, *Механизм движений и общая педагогика физического воспитания*, Харьков 1929, с. 96.

⁷ Г. Дюперрон, *Теория физической культуры*, Ленинград 1925, с. 418.

⁸ А. Зикмунд, *Установка советской физкультуры*, Харьков 1928, с. 16.

⁹ В. Пальчицький, *Гігієна організму (Фізкультура)*, Харків 1925, с. 136.

реалізувати спортивно-військові заходи, підготувати відповідні кадри й звести необхідні спортивні споруди. Не можна не акцентувати увагу на цікавому явищі: ухвали ВРФК нерідко проводилися через постанови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК), що надавало їм вищезначущої державної значущості. Можливість цих дій імовірно пояснюється тим, що секретар ВУЦВК А. Буценко обіймав посаду голови Вищої ради фізичної культури й фізичного виховання в Радянській Україні.

Наростаюча актуальність виникнення й подальшого розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності у досліджуваній період обумовлюється й надзвичайно негативним впливом на стан здоров'я українського населення тяжких умов побуту та праці. Більш того, аналіз належних історичних джерел¹⁰ засвідчує, що в не найлегший для України час відбуваються докорінні зміни саме в роботі вищої школи – в період з 1920 по 1921 рр. українські університети реорганізовані в чисельні інститути народної освіти за медичним, технічним, фізичним, педагогічним й агрономічним спрямуванням. При цьому навчання в більшості таких освітніх установ було платним, лише дітей робітників і селян звільняли від оплати. За тих же часів починають створюватися нові державні навчальні заклади – інститути й курси з фізичної культури, започатковується система підготовки фізкультурних кадрів, а термін „фізична культура” стає швидко наповнюватися конкретним соціальним змістом. Приміром, М. Підвойський у 1923 р. надрукував статтю „Для чого і яка фізична культура потрібна пролетаріату і ким вона повинна створюватися”¹¹, де підкреслив: „Правильна фізична культура повинна йти паралельно підвищенню рівня загальної культури, опираючись на наукові дані гігієни, біології, фізіології, психології та педагогіки”.

Таким чином, система загального військового навчання та необхідність усунення тяжких наслідків соціальних тягарів поклали початок розвитку масової фізичної культури в Радянській Україні. Помалу закладалися основи фізкультурно-оздоровчої діяльності серед українського студентства – на пунктах підготовки Всеобучу проводилися заняття зі стрільби, штикового бою, лижної підготовки, створювалися спортивні секції, клуби, спортивні товариства нового типу.

Суттєву роль у подальшому становленні системи фізкультурно-оздоровчої діяльності у вищих Україні 20-тих рр. ХХ ст. відіграло прийняте в 1924 р. „Положення про фізкультуру в навчальних закладах”¹², у якому значна увага була зосереджена на завданні внесення до навчальних планів

¹⁰ О. Буценко, *5-річчя радянської фізкультури на Україні*, Харків 1928, с. 10.; С. Привис, *Фізкультгагітація*, Харків 1928, с. 102.

¹¹ М. Підвойський, *Для чого і яка фізична культура потрібна пролетаріату і ким вона повинна створюватися*, Харків 1923, с. 15.

¹² *Про фізичну культуру по вищим навчальним закладам*, „Бюлетень нарком освіти УСРР” 1924, № 3-4, с. 48.

предмету „фізична культура”, виділивши для цього додатковий час в навчальних програмах. Документ регламентував об’єднання викладення теоретичних знань з фізичної культури з курсом загальної і спеціальної гігієни й наголошував на обов’язковості нововведення для всіх вищих навчальних закладів. Фізичні вправи передбачалося проводити в формі спеціальних колективних занять. Натомість індивідуальні заняття та тренування в цей час не дозволялися. Вперше виказується необхідність у навчальному розкладі завбачити чергування розумових і фізичних робіт. Згідно до положень документу повинно було здійснювати систематичне медико-санітарне обслуговування навчальних закладів та періодичний лікарський огляд усіх студентів, додержувати санітарно-гігієнічні норми щодо кубатури навчальних аудиторій, вентиляції, опалення та освітлення приміщень. Після завершення кожного триместру адміністрації вищів необхідно було подавати докладні відомості про стан фізичного виховання до Народного комісаріату освіти¹³. А для виконання поставлених завдань на кожен навчальний заклад покладалась відповідальність за розробку детальних інструкцій і програм занять відповідно до типу установи, статі та віку студентів. Утім згодом проведена перевірка показала, що в більшості українських закладів вищої освіти ця постанова так і не була виконана. Адже предмет „фізична культура” так і не внесли до навчальних планів. Відповідні програми не були розроблені й заняття у багатьох вишах так і не почали проводити. Задля виправлення ситуації що склалася, в 1925 р. комісаріатом освіти України було видано нову постанову „Про заняття фізкультурною і гігієною в навчальних установах”¹⁴. Правовий акт передбачав, що починаючи з 1925-26 навчального року всі заклади освіти повинні були внести до навчальних планів 2 години фізичної культури щотижня, які не підлягали скороченню або заміні на інші предмети. З весни до осені фізкультурно-оздоровчі заняття мали проводитися на відкритих спортивних майданчиках, а взимку – в будівлях. У разі відсутності належних приміщень заняття мали здійснюватися у вигляді прогулянок та зимових ігор на свіжому повітрі. Цікавий факт, у документі ледь не вперше було поставлено питання про придбання найпростішого спортивного інвентарю (м’ячів, булав, лав, скакалок), в той час як використання складних снарядів, буцімто спортивний кінь, перекладини чи бруси, заборонялося. Постановою також вводилася регламентація навчального часу і відпочинку студентів, визначалася тривалість академічної години – 45 хв, і перерви – не менше 10 хв.

Проте час показав, що незважаючи на значну кількість прийнятих документів, рівень розвитку фізичної культури й зокрема функціонування

¹³ Положення по фізкультурі по школах профосу, „Бюлетень комісаріату освіти УСРР” 1924, № 2, с. 16-17.

¹⁴ Діяльність Наркомосвіти УСРР за 1924–1925 р., Харків, Державне вид-во України 1926, с. 95.

системи фізкультурно-оздоровчої діяльності у вищих навчальних закладах України все одно залишався низьким. Так, незадовільний стан фізичної підготовки й здоров'я молоді, про що свідчили дані медичного огляду студентів (1926 р.) – тільки-но 60 % контингенту було придатне до військової служби, підштовхнув народний комісаріат освіти до рішучих дій щодо виправлення невтішного стану. З метою поліпшення фізичної підготовленості й оздоровлення молоді в українській вищій школі приймається ціла низка постанов: „Про години фізкультури у вишах”¹⁵, „Про випуск програм з фізичної культури”¹⁶, „Про придбання необхідного спортивного інвентарю”¹⁷. В цей же час отримують широкого розвитку студентські фізкультурні секції, в яких молодь мала можливість підвищувати свою фізичну майстерність.

Паралельно до названих нововведень, народний комісаріат освіти звернувся із пропозицією співпраці до комісаріату оборони, окресливши низку заходів, спрямованих на оздоровлення студентів, що передбачали упорядкування системи медичного обслуговування студентства, покращення їх матеріального забезпечення, упорядкування побуту і навчальної роботи; виконання раніше прийнятого рішення щодо організації у вищій школі обов'язкових занять з фізичної культури.

Зрештою така кооперація наштовхнула уряд до висновку про необхідність використання фізичної культури у військових цілях, оскільки мета її – розвиток фізичних якостей і здоров'я молоді, багато в чому співпадала з вимогами бойової підготовки. Дуже скоро у директивному листі Народного комісаріату освіти „Про завдання фізкультури у зв'язку з обороною країни”¹⁸ від 1928 р. ставилися вже такі завдання, як: моральне виховання і фізичне оздоровлення широких мас населення; підготовка фізично здорових, міцних кадрів для армії; підтримка на належному рівні психофізичного стану військово-забоб'язаних категорій запасу; сприяння виявленню та зростанню масової самодіяльності та самоорганізації серед допризовної молоді.

Настрої тих часів гарно проілюстровані в докладі Б. Кальпуса „Про воєнізацію фізичної культури”¹⁹, де автором наголошено, що виховне та організаційно-соціальне значення фізичної культури розкривається в повному обсязі й найбільш яскраво, коли вона будується на принципах масової заінтересованості та широкої суспільності. Її загальним лозунгом за таких умов повинно стати: „Менше адміністрування – більше суспільності”. Згідно до

¹⁵ *Про години фізкультури в Вузах*, „Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР” 1926, № 39, с. 15.

¹⁶ *Про випуск програм з фізичної культури*, „Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР” 1926, с. 13.

¹⁷ *Про набуття потрібного спортінвентарю*, „Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР” 1926, № 3, с. 4.

¹⁸ *За фізкультурне будівництво* [у:] Харків, Вестник физ. культуры, Харків-друк 1929, с. 32.

¹⁹ Б. Кальпус, *Про воєнізацію фізичної культури*, „Теория и практика фізкультури” 1927, № 1, с. 6–8.

цього, конкретні вимоги, що пред'являлися до, як вважалося, „повноцінного” громадянина та його психофізичного стану, визначили нові „мілітаризовані” завдання радянської фізичної культури й потребували відповідних форм і методів їх здійснення. Такі вимоги зводилися до завдань досягнення загальної функціональної рівноваги організму (міцного здоров'я) як основної умови життєдіяльності соціально корисної людини, а в бойовій обстановці – максимального використання бойової людської машини; всебічного вдосконалення центральної нервової системи в напрямку вироблення колективістських якостей, тобто таких, що визначають поведінку як „добропорядного” громадянина, так й людини-бійця. До найважливіших властивостей було віднесено активність, сміливість, холонокровність, рішучість, наполегливість, дисциплінованість, почуття колективної єдності тощо. Фізкультурно-оздоровча робота мала сприяти відмінному розвитку функцій органів почуттів, зокрема зору, слуху, нюху, дотику, тренуваності моторного апарату людини з акцентом на виробленні фізичних якостей (швидкість, сила, витривалість, координаційна здатність, раціоналізація рухів); функціональній спроможності дихального апарату, серця і судинної системи до інтенсивної, напруженої фізичної діяльності; загальної загартованості та опірності всіх систем і органів молодого організму до негативних впливів зовнішнього середовища.

Як бачимо, більшість завдань разом і кожне з них окремо були прикладними в справі фізкультурно-оздоровчої діяльності, бо основними вимогами все одно залишалося здоров'я. Керівниками фізичного виховання студентства зрештою досягнене висновку, що саме здоровий організм швидше пристосовується до будь-якого становища, успішніше засвоює потрібні навички й легше переносить найрізноманітніші як фізичні, так й соціальні потрясіння. Додатковою вимогою, що забезпечувала можливість особистої участі молоді людини в збереженні свого здоров'я були завдання психофізичного самовдосконалення, вміння раціонально витратити свої сили. Кожен студент мав оволодіти елементарними гігієнічними навичками, навчитися надавати першу допомогу собі та ближньому; зобов'язувався здобути знання елементарної методики фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Отже, базовими засобами і методами вирішення означених завдань було обрано масову пропаганду серед українського студентства фізкультурних знань і практичних методів виховання гігієнічних навичок, організацію й популяризацію серед молоді масового користування природними факторами оздоровлення і загартовування – сонцем, повітрям і водою. З виховничо-освітньою та гігієнічною метою розроблялися вправи для розвитку моторного апарату. Паралельно культивувалося поширення фізичних вправ і видів спорту, що мають найбільшу військово-прикладну цінність (колективні ігри, легка атлетика, стрілецький і водний спорт, полювання, кінний спорт, табірне життя, туризм). Як стимулюючий і виховний засіб, широко

застосовувався змагальний складник фізичних вправ, через що стала яскраво простежуватися колективізація спорту, – тобто перехід переважно на змагання між командами, кружками чи окремими інститутами.

Саме в цей час можна говорити про утворення певної системи обліку ступеня психофізичної підготовленості студентської молоді. Адже як у масовому спорті, ряди якого все більше поповнювалися за рахунок студентів, так і в загальній системі освітньо-виховної підготовки української вищої школи, стали все більше поширювати лікарські обстеження, випробовувати комплекси різних видів моторної діяльності, почали друкувати відповідну методичну літературу. Зокрема в план науково-дослідної роботи з фізичного виховання на 1927–28 рр.²⁰ було закладено такі питання, як: вивчення причин широкого розповсюдження вад скелету, застосування при органічних патологіях лікарняної корегуючої гімнастики та інших методів фізичного виховання; чергове вивчення жіночого організму у зв'язку з системними заняттями фізичною культурою; моделювання типів фізкультурних майданчиків і т.ін. Тогочасні вчені починають працювати над раніше не вирішеними питаннями класифікації типів дихання при заняттях фізичною культурою та спортом, застосування самостійних дихальних гімнастик, впливу фізичних вправ на серце, визначення стандартів психофізичних оцінок при змаганнях, встановлення на наукових основах обліку спортивних досягнень. Водночас в педагогічних і медичних вузах України вводиться спеціальний курс теорії та практики фізичної культури в обсязі, як вважалося, необхідному для підготовки кваліфікованого працівника за своїм фахом.

Зрештою все частіше в системі фізкультурно-оздоровчої діяльності українського студентства простежується розподіл засобів і методів психофізичної підготовки за схемою: щоденна гігієнічно-корегуюча гімнастика → курс фізичної культури зі здачею теоретичних і практичних випробувань → організація самодіяльності студентів у гуртках фізичної культури → широка постановка спорту. Чітко просліджується тотальна „гігієнізація” фізкультурно-оздоровчої діяльності студентської молоді, – популярним стає гасло „Фізкультура – 24 години на добу”.

Втім незважаючи на ряд позитивних зрушень, не можна не сказати й про всезагальну „мілітаризацію” фізичної культури. Адже фізкультурно-оздоровчі заняття студентів все частіше стали зміщувати в бік застосування методів виключно розв'язання проблем військової підготовки молоді. Дуже скоро у роботі зі студентством усю увагу стали акцентувати переважно на пропагуванні тих видів спорту, які найкраще сприяють вихованню фізичних і моральних якостей майбутнього воїна. Врешті-решт широкого розвитку здобули технічні види спорту, а до спортивних занять внесли елементи військової справи. Так, кожен студент повинен був володіти рушницею

²⁰ М. Семашко, *Итоги и перспективы научной работы по физической культуре*, „Теория и практика физкультуры” 1927, № 1, с. 4.

і стати добрим стрільком, вміти плавати одягненим. Нерідко половина заняття з фізичного виховання була присвячена елементам табірної збори. За умов проведення таких занять дуже скоро відбулася абсолютна недооцінка впливу спортивних ігор як ефективних засобів оздоровлення й фізичного вдосконалення студентства. А основними видами спорту стали фехтування, кульова стрільба й туризм.

Підбиваючи підсумки здійсненого дослідження означимо, що перша половина 20-х рр. ХХ ст. стала етапом визначення мети і шляхів становлення системи фізкультурно-оздоровчої діяльності студентської молоді. Незважаючи на значну кількість прийнятих документів, він характеризувався низьким рівнем розвитку фізичної культури в українському суспільстві в цілому, й у вищих навчальних закладах зокрема. Таке становище було обумовлено тим, що фізичної культури як окремого предмету в українських вищах ще не було, як й не було і єдиних навчальних планів, методичної літератури щодо організації фізкультурно-оздоровчої діяльності. Ситуацію ускладнював й невтішний загальний стан матеріально-технічної бази вищої школи, що відзначався відсутністю коштів і тотальною бідністю.

Другу половину названого десятиріччя характеризуємо як етап створення системи фізкультурно-оздоровчої діяльності в українській вищій школі. Цьому сприяло розширення мереж фізкультурно-спортивних організацій, чисельність нових фізкультурних кадрів, активний розвиток масової фізкультурної роботи й охоплення нею більш значних верств студентської молоді. Нарешті дисципліна „Фізична культура” була введена як обов’язковий предмет у більшість вищих навчальних закладів української держави. Разом з тим, питання становлення системи фізкультурно-оздоровчої діяльності в українській вищій школі все ще вимагало подальшого вирішення. Однією з причин, що продовжувала гальмувати її розвиток, була явно недостатня на цей період кількість спортивних споруджень. Залишала бажати кращого і виконавча дисципліна. В певній мірі затримували подальший розвиток системи фізкультурно-оздоровчої діяльності стан фізичного виховання студентської молоді, зокрема його тотальна мілітаризація. На наш погляд, всі ухили в бік винаходу архівійської фізичної підготовки, коли на заняттях з фізичного виховання займалися виключно вимуштруванням військово-прикладних навичок, позначило чітке нерозуміння істинної сутності фізичної підготовки й зокрема фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Таким чином, матеріали здійсненого наукового пошуку дозволяють узагальнити, що не заперечуючи негативного впливу тоталітаризму на життя української громади у досліджуваному десятиріччі, в системі фізкультурно-оздоровчої діяльності студентської молоді було накопичено й багато позитивного, що зрештою проявилось у масовому ентузіазмі студентської молоді щодо фізичної культури.

Література

- Безак Г., Мордвин А., Соколовский В., *Руководство по физическому воспитанию: пособие для преподавателей спорта*, Петроград 1923.
- Блях В., *Физкультура рабочей молодежи*, Харьков 1926.
- Буценко О., *V-річчя радянської фізкультури на Україні*, Харків 1928.
- Ваховський Л., *Наратив у історико-педагогічному дослідженні: методологічний аналіз*, „Шлях освіти” 2007, № 1.
- Гориневский В., *Физическая культура и здоровье*, Москва 1925,.
- Демени Г., *Механизм движений и общая педагогика физического воспитания*, Харьков 1929.
- Діяльність Наркомосвіти УСРР за 1924–1925 р.* Харків, Державне вид-во України 1926.
- Дюперрон Г., *Теория физической культуры*, Ленинград 1925.
- За фізкультурне будівництво*, Харків, Вестник физ. культуры, Харків-друк 1929.
- Закон України № 3808-ХІІ від 24.12.1993 р. *Про фізичну культуру і спорт*, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> [date of access: 24.08.2018].
- Зикмунд А., *Установка советской физкультуры*, Харьков 1928.
- Кальпус Б., *Про воєнізацію фізичної культури*, „Теорія и практика фізкультури”, № 1, 1927.
- Пальчицький В., *Гігієна організму (Фізкультура)*, Харків 1925.
- Підвойський М., *Для чого і яка фізична культура потрібна пролетаріату і ким вона повинна створюватись*, Харків 1923.
- Положення по фізкультурі по школах профос*, „Бюлетень комісаріату освіти УСРР” 1924, № 2.
- Привис С., *Физкультгагитация*, Харьков 1928.
- Про випуск програм з фізичної культури*, „Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР” 1926.
- Про години фізкультури в Вузах*, „Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР” 1926, № 39, с. 15.
- Про набуття потрібного спортінвентарю*, „Бюлетень Народного комісаріату освіти УСРР” 1926, № 3.
- Про фізичну культуру по вищим навчальним закладам*, „Бюлетень нарком освіти УСРР” 1924, № 3–4.
- Семашко М., *Итоги и перспективы научной работы по физической культуре*, „Теория и практика физкультуры” 1927, № 1.

References

- Bezak G., Mordvin A., Sokolovskiy V., *Rukovodstvo po fizicheskomu vospitaniyu: posobie dlya prepodavateley sporta*, Petrograd 1923.
- Blyah V., *Fizkultura rabochey molodezhi*, Harkov 1926.
- Butsenko O., *V-richchia radianskoi fizkultury na Ukraini*, Kharkiv 1928.
- Demeni G., *Mehanizm dvizheniy i obschaya pedagogika fizicheskogo vospitaniya*, Harkov 1929.
- Diialnist Narkomosvity USSR za 1924-1925 r.* Kharkiv, Derzhavne vyd-vo Ukrainy 1926.
- Dyuperron G., *Teoriya fizicheskoy kulturyi*, Leningrad 1925.
- Gorinevskiy V., *Fizicheskaya kultura i zdorove*, Moskva 1925.
- Kalpus B., *Pro voienizatsiiu fizychnoi kultury*, „Teoriia y praktyka fizkultury”, № 1, 1927.
- Palchytskyi V., *Hihiiena orhanizmu (Fizkultura)*, Kharkiv 1925.
- Pidvoiskyi M., *Dlia choho i yaka fizychna kultura potribna proletariatu i kym vona povynna stvoriuvatys*, Kharkiv 1923.
- Polozhennia po fizkulturi po shkolakh profosu*, „Biuleten komisariatu osvity USSR 1924”, № 2.
- Privis S., *Fizkultagitatsiya*, Harkov 1928.
- Pro fizychnu kulturu po vyshchym navchalnym zakladam*, „Biuleten narkom osvity USSR 1924”, № 3–4.
- Pro hodyny fizkultury v Vuzakh*, „Biuleten Narodnoho komisariatu osvity USSR” 1926, № 39.
- Pro nabuttia potribnoho sportinventariu*, „Biuleten Narodnoho komisariatu osvity USSR” 1926, № 3.
- Pro vypusk prohram z fizychnoi kultury*, „Biuleten Narodnoho komisariatu osvity USSR” 1926.
- Semashko M., *Itogi i perspektivyi nauchnoy raboty po fizicheskoy kulture*, „Teoriya i praktika fizkulturyi” 1927, № 1, s. 4.
- Vakhovskiy L., *Naratyv u istoryko-pedahohichnomu doslidzhenni: metodolohichniy analiz*, „Shliakh osvity” 2007, № 1.
- Za fizkulturne budivnytstvo*, Kharkiv, Vestnyk fiz. kultury, Kharkiv-druk 1929.
- Zakon Ukrainy № 3808-XII vid 24.12.1993 r. Pro fizychnu kulturu i sport, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> [date of access: 24.08.2018].
- Zikmund A., *Ustanovka sovetskoy fizkulturyi*, Harkov 1928.

Geneza i rozwój systemu kultury fizycznej i aktywności zdrowotnej w uczelniach wyższych Ukrainy (lata 20. XX wieku)

Streszczenie

Artykuł poświęcony organizacji systemu kultury fizycznej i działalności w zakresie wychowania fizycznego i rekreacji wśród studentów ukraińskich w latach 20-tych XX wieku, które są analizowane przez pryzmat ówczesnych podstawowych dokumentów dotyczących jego realizacji, oraz przesłanek pedagogicznych, zasad i doświadczenia w zakresie wdrażania w ukraińskiej szkole wyższej. W celu rozwiązania problemów badawczych wykorzystano analizę naukową i syntezę wyspecjalizowanych źródeł literackich, co dało możliwość uzyskania całokształtu potwierdzonych naukowo wydarzeń historycznych oraz faktów dotyczących problemów pracy naukowej.

W wyniku badań historycznych i pedagogicznych przeprowadzonych przez autora, uzasadniono ideę o tym, że nie odrzucając negatywnego wpływu totalitaryzmu na życie społeczeństwa ukraińskiego w badanym okresie, wiele pozytywnych rzeczy zgromadziło się w systemie działalności w zakresie kultury fizycznej i aktywności zdrowotnej w wyższych uczelniach na Ukrainie, które ostatecznie przyczyniły się do masowego entuzjazmu studentów w odniesieniu do kultury fizycznej.

Słowa kluczowe: szkoła wyższa, higienizacja, militaryzacja, system, rozwój, wychowanie fizyczne, kultura fizyczna, działalność w zakresie kultury fizycznej i aktywności zdrowotnej.

Peculiarities of the formation of the system of physical culture and health in higher educational institutions of Ukraine (1920s)

Summary

The article is devoted to the formation of the system of physical culture and health activities among Ukrainian students in 1920s, which are analyzed through the prism of the fundamental documents of that time about its implementation, as well as the pedagogical background, principles and experience of implementation in the Ukrainian higher school. To solve the research problems, scientific analysis and synthesis of specialized literary sources were used, which provided an opportunity to obtain a set of scientifically verified historical events and facts on the problems of scientific activity.

As a result of the historical and pedagogical research carried out by the author, the author proves the idea that, not denying the negative influence of totalitarianism on the life of Ukrainian society in the analyzed decade, numerous positive things were accumulated in the system of sports and recreational activities of higher educational institutions in the Ukraine, which ultimately manifested itself in mass enthusiasm of students in relation to physical culture.

Keywords: higher school, hygienization, militarization, system, formation, physical education, physical culture, physical culture and health activities.